

BOLONJSKI PROCES 2020

Evropski prostor visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji

Komunike

Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja

Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 april 2009.

Mi, ministri odgovorni za visoko obrazovanje u 46 zemalja bolonjskog procesa, sastali smo se u Luvenu (Leuvenu i Louvain-la-Neuveu), Belgija, 28. i 29. aprila 2009. da analiziramo napredak Bolonjskog procesa i utvrdimo prioritete Evropskog prostora visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji.

Uvod

- (1) *U sljedećoj deceniji, do 2020. godine, evropsko visoko obrazovanje imaće značajan doprinos u kreiranju Evrope inovativnog i kreativnog znanja. Suočena sa izazovima stareće populacije, Evropa može uspjeti u ovom nastojanju samo ukoliko poveća talente i kapacitete svih svojih građana, kao i ukoliko se potpuno uključi u proces cjeloživotnog učenja i uopšte u veće učešće u visokom obrazovanju.*
- (2) *Evropsko visoko obrazovanje se takođe suočava sa velikim izazovima i mogućnostima koje nastaju kao posljedica globalizacije i ubrzane tehnologije razvoja novih učenika i novih tipova učenja. Učenje usmjereno na studenta) i pokretljivost će pomoći studentima da razviju sposobnosti koje su im neophodne za promjenjivo tržište rada i osobit će ih da postanu aktivni i odgovorni građani.*
- (3) *Naše društvo se trenutno suočava sa posljedicama globalne finansijske i ekonomske krize. U cilju ekonomskog oporavka i razvoja, dinamično i fleksibilno evropsko visoko obrazovanje će težiti inovaciji koja će se zasnivati na povezanosti obrazovanja i istraživanja i to na svim nivoima. Visoko obrazovanje će imati ključnu ulogu ukoliko uspješno odgovorimo na izazove sa kojima se suočavamo i ukoliko promoviramo kulturni i socijalni razvoj naših društava. U skladu s tim, slažemo se da je javno ulaganje u visoko obrazovanje djelatnost od najveće važnosti.*
- (4) *Obećavamo da ćemo biti potpuno posvećeni ciljevima Evropskog prostora visokog obrazovanja, koji predstavlja oblast u kojoj je visoko obrazovanje javna odgovornost, i u okviru koje ustanove visokog obrazovanja, kroz širenje svojih misija, predstavljaju odgovor na sve veće potrebe društva. Cilj je osigurati visokoškolskim ustanovama neophodne resurse kako bi nastavili ispunjavati različite svrhe kao što su: pripremanje studenata da žive kao aktivni građani u demokratskom društvu; pripremanje studenata za njihova buduća zanimanja i omogućavanje ličnog razvoja; stvaranje i očuvanje široke i napredne osnove znanja i stimulisanje istraživanja i inovacija. Neophodna reforma visokog obrazovnog sistema i politike, koja je u toku, i dalje će nastaviti da bude čvrsto ugrađena u evropske vrijednosti institucionalne autonomije, akademske slobode i*

društvene jednakosti i zahtevaće puno uključenost studenata i osoblja.

I. Dostignuća i ujedinjenje

- (5) Sigurni smo da će prošlodecenijski razvoj Evropskog prostora visokog obrazovanja ostati duboko ukorijenjen u evropskom intelektualnom, naučnom i kulturnom naslijeđstvu i ambicijama; obilježen trajnom saradnjom između vlada, visokoobrazovanih institucija, studenata, osoblja, zaposlenih i drugih učesnika. Doprinos evropskih institucija i organizacija reformskom procesu je izuzetno značajan.
- (6) Bolonjski proces vodi ka sve većoj kompatibilnosti i uporedivosti visokoobrazovnih sistema, pa time olakšava studentima pokretljivost, a institucijama mogućnost da privuku studente i naučnike sa različitih kontinenata. Visoko obrazovanje je modernizovano usvajanjem tri ciklusa studija koji unutar nacionalnih konteksta uključuju mogućnost srednjih kvalifikacija koje su povezane sa prvim ciklusom i usvajanjem *Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta*. Takođe smo svjedoci kreiranja *Evropskog registara agencija za osiguranje kvaliteta* i razvoja nacionalnih kvalifikacijskih okvira koji su povezani sa okvirom Evropskog prostora visokog obrazovanja, a koji se zasniva na rezultatima učenja i radnih normi. Osim toga, bolonjski proces je promovisao i *dodatak diplomama*, ECTS – Evropski prijenosni sistem bodova i Sistem prikupljanja u cilju daljeg napretka transparentnosti i priznavanja.
- (7) Ciljevi postavljeni Bolonjskom deklaracijom i politike koje su razvijene prethodnih godina i dalje vrijede. Iako nisu potpuno ostvareni svi ciljevi, potpuna i pravilna implementacija ovih ciljeva na evropskom, nacionalnom i institucionalnom nivou zahtijeva veći impuls i posvećenost poslije 2010. godine.

II. Učenje za budućnost: prioriteti visokog obrazovanja u slijedećoj deceniji

- (8) Težeći za perfektnošću u svim aspektima visokog obrazovanja, odredili smo izazove nove ere. To zahtijeva konstantnu usmjerenost na kvalitetu. Osim toga, podržavanjem raznolikosti visokoobrazovnih sistema, državna politika će prepoznati vrijednosti različitih misija obrazovnih sistema, od učenja i istraživanja do uključenosti zajednice u društvenu koheziju i kulturni razvoj. Svi studenti i osoblja visokoobrazovanih institucija će biti opremljeni na odgovarajući način kako bi mogli odgovoriti na promjenjive zahtjeve društva i njegovog ubrzanog razvoja.

Društvena dimenzija: pravičan pristup i završetak

- (9) Studentska tijela u okviru visokog obrazovanja će reflektovati raznolikost evropskog stanovništva. Mi stoga ističemo društvenu karakteristiku visokog obrazovanja čiji je cilj da se obezbijedi jednaka mogućnost za kvalitetno obrazovanje. Pristup visokom obrazovanju trebao bi biti proširen tako što će se podržati studenti iz nereprezentativnih grupa i omogućiti im se odgovarajući uslovi za završetak studija. Ovo povlači za sobom unaprijeđenje sredine učenja, uklanjanja svih prepreka za studiranje i ostvarivanje odgovarajućih ekonomskih uslova, na osnovu kojih će studenti moći iskoristiti mogućnosti učenja na svim nivoima. Svaka zemlja učesnica će postaviti mjerljive ciljeve za širenje globalnog učešća i povećanja učešća nereprezentativnih grupa u

visokom obrazovanju koji bi se trebali ostvariti do kraja slijedeće decenije. Napori koji su usmjereni ka dostizanju jednakosti u visokom obrazovanju će se upotpuniti djelovanjima u drugim dijelovima obrazovanog sistema.

Cjeloživotno učenje

- (10) Šire učešće će se postići i kroz cijeloživotno učenje kao sastavni dio naših obrazovnih sistema. Cjeloživotno učenje je predmet načela društvene odgovornosti. Osigurati će se pristupačnost, kvalitet mjera i transparentnost informacija. Cjeloživotno učenje kao posljedicu ima sticanje kvalifikacija, prošireno znanje i razumijevanje, sticanje novih vještina i sposobnosti i bogaćenje ličnog razvoja. Cjeloživotno učenje omogućava sticanje kvalifikacija kroz fleksibilne puteve učenja, uključujući vanredno studiranje kao i ono zasnovano na radu.
- (11) Provođenje politike cjeloživotnog učenja zahtijeva jake partnerske veze između vlasti, visokoobrazovanih institucija, studenata, zaposlenih i poslodavaca. Evropska univerzitetska Povelja cjeloživotnog učenja donešena od strane Evropske Asocijacije Univerziteta omogućava koristan input za definisanje tog partnerstva. Uspješne politike cjeloživotnog učenja će uključiti osnovne principe i procedure koje će priznavati ranije učenja na osnovu rezultata učenja i bez obzira na to da li su znanje, vještine i sposobnosti stečene kroz formalno ili neformalno učenje. Cijeloživotno učenje će biti podržano odgovarajućim organizacionim strukturama i sredstvima. Cijeloživotno učenje, podržano od strane nacionalnih politika, će informisati praksu visokoobrazovnih institucija.
- (12) Razvoj nacionalnih kvalifikacijskih okvira je važan korak ka primjenjivanju cijeloživotnog učenja. Nastojaćemo da ih implementiramo i pripremimo za samosertifikaciju u skladu s Kvalifikacijskim okvirom Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2012. godine. Za to će biti potrebna kontinuirana saradnja na nivou Evropskog prostora visokog obrazovanja i u vezi sa Evropskim kvalifikacijskim okvirom za cijeloživotno učenje. U okviru nacionalnog konteksta, srednje kvalifikacije unutar prvog studijskog ciklusa mogu biti sredstvo koje će pomoći širenju pristupa visokom obrazovanju.

Zapošljivost

- (13) Kako se tržišta rada sve više oslanjaju na visoke nivoe vještina i najrazličitijih sposobnosti, visoko obrazovanje treba da pruži studentima napredno znanje, vještine i sposobnosti koje će im trebati za njihove profesije. Zapošljivost omogućava pojedincu da potpuno odgovori zahtjevima promjenjivog tržišta rada. Mi stremimo usavršavanju početnih kvalifikacija kao i očuvanju i obnavljanju kvalifikovane radne snage kroz bližu saradnju vlada, visokoobrazovanih institucija, društvenih partnera i studenata. Ovo treba da omogući institucijama da budu odgovornije prema potrebama radnika, a radnicima da bolje razumiju perspektivu obrazovanja. Visokoobrazovne institucije će zajedno sa vladama, državnim agencijama i poslodavcima, omogućiti poboljšanje mjera pristupačnosti i kvaliteta profesija i savjetodavnih službi za zapošljavanje studenata i svršenih studenata visokoškolske ustanove. Mi podupiremo zapošljavanje koje je uklopljeno u studijske programe, kao i učenje za vrijeme rada.

Učenje usmjereno na studenta i nastavna misija

- (14) Mi preispitujemo važnost nastavne misije visokoobrazovanih institucija i neophodnost trenutnih reformi nastavnih planova usklađenih prema razvoju rezultata učenja. Učenje usmjereno na studenta zahtijeva osposobljavanje individualnih učenika, nova približavanja predavanja i učenja, efektivnu podršku i savjetodavne strukture, kao i nastavni plan koji je jasnije usmjeren na učenje u sva tri studijska ciklusa. Prema tome, reforma nastavnog plana će biti tekući proces koji će voditi ka visokom kvalitetu, fleksibilnom i prilagođen individualnom putu obrazovanja. Akademije u bliskoj vezi sa studentima i predstavnicima poslodavaca, će nastaviti razvijati rezultate učenja i internacionalnih referentnih vrijednosti u cilju povećanja broja predmeta. Molimo visokoobrazovne institucije da posebnu pažnju obrate na poboljšanje kaliteta predavanja na svim nivoima u okviru njihovih studijskih grupa. Ovo će ujedno biti i prioritet dalje implementacije Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta.

Obrazovanje , istraživanje i inovacije

- (15) Na svim nivoima umjetničkog istraživanja i razvoja, visoko obrazovanje treba da njeguje inovaciju i kreativnost u društvu. Mi prepoznajemo potencijal visokoobrazovanih programa, počevši od onih koji se zasnivaju na primjenjivim naukama pa sve do inovacija. Stoga bi broj ljudi koji posjeduju istraživačke sposobnosti trebao biti u porastu. Doktorski programi trebaju da obezbijede visokokvalitetna disciplinarna istraživanja i da se još više upotpune sa inter disciplinarnim i inter sektoralnim programima. Pored toga, državne vlasti i visokoobrazovane institucije će učiniti sve da razvoj profesije istraživača u ranoj fazi bude još atraktivniji.

Međunarodna otvorenost

- (16) Pozivamo evropske obrazovne institucije da i dalje internacionalizuju svoje aktivnosti i da se uključe u globalnu saradnju za održivi razvoj. Atraktivnost i otvorenost evropskog visokog obrazovanja će biti istaknuta kroz zajedničku evropsku akciju. Takmičenje na globalnoj lestvici će biti upotpunjeno naprednijom politikom dijaloga i saradnje baziranog na partnerstvu sa drugim svjetskim regionima, naročito kroz Bologna Policy Fora organizaciju, koja uključuje različite zainteresovane strane.
- (17) Transnacionalno obrazovanje će biti regulisano Evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta kao primjenjivim u okviru evropskog prostora visokog obrazovanja i bit će u ravni sa UNESCO/OECD smjernicama za mjere kvaliteta u prekograničnom visokom obrazovanju.

Mobilnost

- (18) Mi vjerujemo, da pokretljivost studenata, mladih istraživača i osoblja povećava kvalitet programa i uspješnost istraživanja; jača akademsku i kulturnu internacionalizaciju evropskog visokog obrazovanja. Pokretljivost je važna za lični razvoj i zapošljivost, ona njeguje poštovanje različitosti i mogućnosti da se saraduje sa različitim kulturama. Ona podržava jezički pluralizam, koji podupire višejezičku tradiciju evropskog prostora visokog obrazovanja i jača saradnju i takmičenje između visokoobrazovanih institucija.

Iz tog razloga, mobilnost će biti zaštitni znak Evropskog prostora visokog obrazovanja. Tražimo od svake zemlje da poveća pokretljivost, osigura visoki kvalitet i unese različitost svojih modela i prostora. 2020. godine, najmanje 20% svršenih diplomaca iz Evropskog prostora visokog obrazovanja, bi trebalo da je studiralo ili bilo na praksi u inostranstvu.

- (19) U okviru svakog od tri ciklusa studija, mogućnost za pokretljivost će se vršiti na osnovu strukture programskih stepenova. Zajednički stepenovi i programi kao i pokretljivost postaju uobičajena praksa. Povrh toga, politika pokretljivosti će se zasnivati na dometu praktičnih mjera koje će se ticati finansiranja pokretljivosti, priznavanja, raspoložive infrastrukture, viza i propisa koja se tiču radnih dozvola. Fleksibilno studiranje i aktivne politike informisanja, puno priznavanje studijskih dostignuća, studijska podrška i puna prenosivost stipendija i pozajmica su neophodni uslovi. Pokretljivost takođe treba da vodi ka uravnoteženijem toku dolazećih i odlazećih studenata kroz Evropsko područje visokog obrazovanja i mi stremimo za povećanom stopom učešća različitih studentskih grupa.
- (20) Primamljivi radni uslovi, putevi karijere kao i otvorena internacionalna regrutacija su neophodni kako bi se na visokoobrazovne institucije privukli visoko kvalifikovani nastavnici i istraživači. Slažemo se da su predavači ključni igrači, i zbog toga profesionalna struktura treba biti prilagođena olakšavanju pokretljivosti nastavnika, mladih istraživača i drugog osoblja; utvrdit će se okvirni uslovi koji će osigurati odgovarajući pristup društvenoj sigurnosti i olakšaće prenosivost penzija i dodatnih penzijskih prava pokretnog osoblja, i na taj način će najbolje iskoristiti postojeće zakonske okvire.

Prikupljanje podataka

- (21) Uvećana i poboljšana zbirka podataka će pomoći da se unaprijedi kontrola radi ostvarivanja ciljeva postavljenih unutar društvene dimenzije, zapošljivosti i programima pokretljivosti kao i u drugim područjima, a i imaće ulogu osnove kako za procjenu, tako i za označavanje.

Višedimenzionalni transparentni alati

- (22) Primjetili smo da trenutno postoji nekoliko inicijativa usmjerenih ka razvijanju mehanizama koji bi omogućili detaljnije informacije o visokoobrazovanim institucijama preko Evropskog prostora visokog obrazovanja kako bi različitost učinile još transparentnijom. Vjerujemo da bilo koji od mehanizama, uključujući i one koji pomažu visokoobrazovanim sistemima i institucijama da identifikuju i uporede osobite snage, trebaju da se razvijaju u bliskoj konsultaciji sa ključnim zainteresovanim stranama. Ovi transparentni alati trebaju biti u bliskoj vezi za principima Bolonjskog procesa, naročito kad je reč o osiguranju kvaliteta i priznavanja, koji će i ostati naš prioritet, i trebaju se zasnivati na uporedivim podacima i odgovarajućim indikatorima koji bi opisali različite profile visokoobrazovanih institucija i njihovih programa.

Finansiranje

- (23) Visokoobrazovne institucije su dobile veću autonomiju zajedno sa velikim očekivanjima da budu odgovorne prema potrebama društva. Unutar okvira društvene odgovornosti, potvrđujemo da javno finansiranje ostaje glavni prioritet koji će garantovati jednaki pristup i dalji održivi razvoj autonomnih visokoobrazovanih institucija. Veća pažnja bi se trebala posvetiti pronalaženju novih i različitih finansijskih izvora i metoda.

III. Organizaciona struktura i naknadne aktivnosti

- (24) Sadašnja organizaciona struktura Bolonjskog procesa koju karakteriše saradnja između vlada, akademskih zajednica i njihovih predstavničkih organizacija, kao i drugih zainteresovanih strana, se pokazala kao odgovarajuća za postizanje postavljene svrhe. U budućnosti, Bolonjski procesom će kopredsjedavati zemlja koja predsjedava EU, kao i zemlja koja nije članica EU.
- (25) Da bi se sprovela interakcija sa politikama iz drugih oblasti, BFUG (Bologna Follow up Group) će se povezati sa ekspertima i kreatorima politke iz drugih oblasti, kao što su istraživanje, migracija, društvena sigurnost i zapošljavanje.
- (26) Mi povjeravamo Bologna Follow Up grupi da do 2012. godine pripremi plan rada kako bi ostvarila prioritete određene u ovom Komunikatu kao i preporuke izvještaja koji su podnešeni na ovoj Ministarskoj konferenciji, radi ostvarivanja buduće integracije rezultata nezavisnog ocjenjivanja Bolonjskog procesa.

Od Bologna Follow-Up grupe se posebno traži da:

- Definiše indikatore koji se koriste za mjerenje pokretljivosti i društvene dimenzije u vezi sa prikupljenim podacima;
  - Da utvrdi koliko se uravnotežena pokretljivost može postići unutar Evropskog područja visokog obrazovanja;
  - Da kontroliše razvoj transparentnih mehanizama i da o tome izvjesti na narednoj ministarskoj konferenciji 2012. godine;
  - Da postavi mrežu, tako što će napraviti optimalnu mogućnost korištenja postojeće strukture, da bi se postiglo bolje informisanje i promovisao Bolonjski proces i van granica Evropskog prostora visokog obrazovanja;
  - Da slijedi preporuke analiza nacionalnih planova o priznavanju.
- (27) Izvještavanje o napretku primjenjivanja Bolonjskog procesa će se sprovoditi koordinisano.
- Procjene napretka (Stocktaking Report) će nastaviti sa pročišćavanjem svoje metodologije koja se temelji na evidencijama
  - Od Eurostata i Eurostudenta, u saradnji sa Eurydice se traži da putem relevantne baze podataka ostvare odgovarajući doprinos .
  - Bologna Follow up grupe će nadgledati izvještavanje i vodiće ka sveobuhvatnom izvještavanju, koji uključuje gore pomenute izvore, na ministarskoj konferenciji 2012. godine.

- (28) Molimo grupu E4 (ENQA-EUA-EURASHE-EAU) da nastavi međusobnu saradnju koja se tiče budućeg razvoja evropske dimenzije osiguranja kvaliteta i naročito da obezbjedi vansko ocjenjivanje Evropskog registra osiguranja kvaliteta, uzimajući u obzir mišljenja zainteresovanih strana.
- (29) Ponovo ćemo se sresti na godišnjoj Bolonjskoj konferenciji koja će se održati u periodu od 11.-12. marta 2010. godine u Budimpešti i Beču, gdje će nam domaćini biti Austrija i Mađarska. Rumunija je domaćin slijedeće redovne ministarske konferencije koja će se održati od 27.-28. aprila 2012. godine u Bukureštu. Naredne ministarske konferencije će se održati 2015., 2018. i 2020. godine.